

УДК 371.134

ПОЛІКУЛЬТУРНІ ВИМІРИ СУЧАСНОГО УРОКУ ІСТОРІЇ

Дмитро Десятов

У статті визначено методичні вимоги до організації уроку історії в полікультурному середовищі, розглянуто провідні методи навчання історії з метою формування полікультурної компетентності учнів, обґрунтовано методичну схему аналізу історичних джерел на уроці історії з позицій полікультурності.

Ключові слова: полікультурність, методи формування полікультурної компетентності, методика навчання історії.

ПОЛИКУЛЬТУРНЫЕ ИЗМЕРЕНИЯ СОВРЕМЕННОГО УРОКА ИСТОРИИ

Дмитрий Десятов

В статье определены методические требования к организации урока истории в поликультурной среде, рассмотрены ведущие методы обучения истории с целью формирования поликультурной компетентности учащихся, обоснована методическая схема анализа исторических источников на уроке истории с позиции поликультурности.

Ключевые слова: поликультурность, методы формирования поликультурной компетентности, методика обучения истории.

POLY CULTURAL ASPECTS OF MODERN HISTORY LESSON

Dmytro Desyatov

In the article methodical requirements for organisation of History lesson in polycultural environment are defined. Leading methods of teaching History aimed at forming students' polycultural competence are concerned. Methodical scheme of analyzing historical sources at History lesson from the viewpoint of polycultureness is offered by the author.

Key words: polycultureness, methods of formation of polycultural competence, methods of teaching History.

Постановка проблеми. У сучасних умовах одним із актуальних напрямів, у якому має рухатися педагогічна наука, є підготовка кваліфікованих фахівців, які б могли здійснювати свою професійну діяльність в умовах полікультурної реальності. Соціокультурні умови нашої країни визначають полікультурність важливою складовою професійної діяльності педагогів, тому нагальною проблемою, що постала сьогодні перед сучасною педагогічною теорією і практикою, є формування полікультурної компетентності вчителів. З іншого боку, історія як навчальний предмет зобов'язує вчителя, який його викладає, частіше застосовувати свої знання й уміння з полікультурної освіти, адже вивчення більшості тем у процесі навчання історії прямо чи опосередковано ілюструють полікультурність світу в минулому та сьогоденні. Усвідомлення зв'язку свого предмета з темою полікультурності дозволить учителю історії правильно організувати полікультурну освіту й виховання учнів на своїх уроках.

Аналіз останніх досліджень. Урахування полікультурності як важливої характеристики суспільства, що впливає на процес навчання історії, досліджують сьогодні П. Вербицька [3], В. Власов [5], О. Грищенко [2], П. Кендзьор [3], В. Сотніченко [12] та інші. Головну свою увагу науковці приділяють питанням реалізації виховних завдань уроку історії на засадах полікультурної освіти [9].

Значний внесок у розв'язання цієї проблеми зробили зарубіжні дослідники А. Аркусінська, П. Александрович, К. Варгула [1], Д. Кіст [10], М. Рей [11].

Проте, незважаючи на розмаїття й чималу кількість праць, у яких аналізуються окремі аспекти навчання історії в полікультурному суспільстві, тема організації уроку історії в полікультурному середовищі не була предметом окремого наукового дослідження.

У статті ставимо за мету визначити методичні вимоги до організації уроку історії в полікультурному середовищі, розглянути провідні методи навчання історії з

метою формування полікультурної компетентності учнів, виявити основні вимоги до використання історичних джерел на уроці історії з позицій полікультурності.

Виклад основного матеріалу.

Сьогодні більшість учених під полікультурною компетентністю особистості розуміють здатність людини жити й діяти в багатокультурному середовищі. Ефективність роботи на інтеркультурній основі залежить від здатності педагога толерантно ставитися до учнів – представників різних народів і культур, урахувати в професійній діяльності їхні етно-психологічні та етнокультурні особливості, а також специфіку становлення етнічної та національної свідомості дітей різних вікових груп.

Організація уроку історії в полікультурному середовищі повинна відповідати певним морально-психологічним вимогам. Педагог має бути завжди справедливим до кожного учня незалежно від його національної приналежності. Важливим є усвідомлення вчителем характеру стосунків, морально-психологічної атмосфери в багатоетнічному колективі, діяльності в напрямі згуртування багатонаціонального колективу. Учитель повинен мати чітке уявлення про думки та позиції кожного учня з приводу національних питань, що обговорюються на уроці та виникають у класі під час спілкування учнів між собою. Проводячи урок історії вчитель зобов'язаний створити таке морально-психологічне середовище, у якому кожен, хто навчається, незалежно від культурної, етнічної чи релігійної приналежності, має однакові з усіма можливості для реалізації свого права на освіту та умови для реалізації своїх потенційних можливостей й соціального розвитку в період навчання.

Суттєву роль у навчанні історії в полікультурному середовищі відіграє вивчення загальнолюдських цінностей

та досягнень світової культури. Складовими світової культури є цінності, у яких відображаються людські стосунки, вірування та життєвий досвід етнічних груп і культур, що визначають погляд на світ, впливають на рішення й вчинки в будь-якій сфері людської діяльності. У процесі навчання історії з позиції полікультурності важливі як особистісні цінності, що виходять за межі групових ознак, так і всі ті різноманітні цінності, які визначають групову приналежність і створюють унікальні культури й погляди на світ.

Вивчення історії з урахуванням особливостей полікультурного середовища, у якому проводяться уроки історії, допоможе учням усвідомити багатоманітність народів, що проживають у сучасній Україні, зрозуміти культурні відмінності, за якими можна визначити приналежність людини до тієї чи іншої етнічної групи, культурну різноманітність, що відображена в смаках, стилі життя та поглядах на світ.

Організація уроку історії в полікультурному соціальному середовищі передбачає відповідний відбір ефективних методів і прийомів, що будуть застосовані на уроці. Кожен обраний метод і прийом може мати позитивний і негативний результат – усе залежить від правильності вибору.

Відбір учителем таких методів та прийомів залежить від низки факторів:

- специфіки мети й завдань уроку з позицій полікультурної освіти;
- індивідуальної та групової особливостей учнів;
- специфіки соціально-культурного оточення;
- можливостей освітнього простору школи, району, міста;
- індивідуальних можливостей учителя [6].

У сучасній дидактиці існує багато різних методів, які дають можливість

...агачеві реалізувати мету та ... полікультурної освіти. Класифікація застосовуваних методів ... бути різною. Російський ... В. Єршов відзначає, що для ... організації процесу навчання, з точки ... полікультурної освіти, найприй- ... є класифікація за цілями й ... аннями освітньої діяльності, що ... овідають циклу підготовки учнів до ... в полікультурному середовищі.

Такими методами є:

- методи актуалізації соціокультурної ідентифікації й цілепокладання;
- методи отримання нових знань та практичних умінь і навичок;
- рефлексивні методи;
- методи моделювання, проектування й перепроєктування діяльності.

Група польських методистів пропонує застосовувати в процесі організації навчання в полікультурному середовищі депо інші методи. Згідно із запропонованою ними класифікацією до цих методів слід віднести:

- методи пошуку знань про представників інших національностей, етнічних груп, культур, віросповідань;
- методи пошуку спільного коріння: історичних фактів, подій, процесів, що об'єднують різні народи;
- методи пошуку сучасних зв'язків, які допомагають показати наявність об'єднуючих факторів, що діють у глобальному світі та Європі;
- методи роботи зі стереотипами, які дозволяють усвідомити, нейтралізувати та зруйнувати негативні стереотипи про представників інших етнічних і релігійних груп;
- методи вирішення проблем, що дозволяють навчити учнів творчо вирішувати проблеми і кон-

флікти, які можуть виникати на національному та релігійному ґрунті;

- методи будування співробітництва, що навчають співпрацювати учнів різних національностей, етнічних груп або країн;
- методи пошуку сценарію майбутнього, що дозволяють учням моделювати своє майбутнє в полікультурному суспільстві [1, с. 26 -- 30].

На нашу думку, учителю варто звернути особливу увагу на методи, які спрямовані на формування критичного ставлення до своєї діяльності в полікультурному середовищі, адже воно є важливим при розвитку нових умінь та навичок, формує мотив до самозміни й розвитку. Під час підбору методів роботи зі школярами вчителю варто враховувати й той факт, що вони мають сприяти активній діяльності дітей, допомагати виявляти рівень знань про полікультурність того соціального середовища, у якому проживають учні.

Не менш важливим є й підбір учителем таких методів, котрі б забезпечували самостійну діяльність учнів у полікультурному суспільстві. Такими можуть бути: моделювання, проектування та перепроєктування своєї діяльності.

Крім того педагогу треба надавати особливої уваги підбору методів діагностики та контролю готовності учнів до активної й адекватної діяльності в полікультурному соціальному полі. Ці методи мають показати зміни із засвоєння знань про полікультурний простір; розвиток навичок та вмінь діяльності в процесі діалогу культур; формування емоційної й рефлексивної культури. Такими можуть бути: есе, твори, анкетування, лабораторне проектування тощо, тобто ті методи, що передбачають неоднозначне вирішення питання.

Ефективна організація уроку історії в полікультурному просторі залежить також від правильно відібраного навчального матеріалу, який був би придатний для реалізації ідей полікультурності в контексті навчального процесу. Шкільні підручники не завжди забезпечують необхідний діапазон перспектив, тому в навчанні історії слід використовувати цілий ряд документальних джерел (медіа, музеї, місця пам'яті, архіви, документи), які можуть допомогти показати, як інші розуміють історичні події, можуть викликати інтерес і здорове зацікавлення серед учнів і можуть служити допоміжним засобом для дискусії й навчання в полікультурному середовищі. Усні свідчення старших людей, що брали участь у недавніх історичних подіях, також можуть воскресити до життя історію і спонукати до роздумів, дискусії та емпатії [11, с. 12].

Для розвитку емпатії в першу чергу підходять первинні історичні документи – неопрацьовані свідчення очевидців подій та їх учасників, якщо ж дотримуватися загальновідомої класифікації документів за характером змісту, то це – документи особистісного характеру. Щоб викликати співчуття до автора документа, який є представником іншої етнічної чи культурної групи, учитель мусить поставити учням такі питання: «Що Ви відчуваєте (не відчуваєте) до автора цього документа? Чому? Як можна назвати почуття, що викликав у Вас автор цього документа та його розповідь? Чи можна назвати це почуття емпатією або симпатією? Чому? Що саме викликало у Вас емпатію (симпатію) до автора документа та його розповіді?».

Без правильного відбору історичних джерел учитель не зможе надати точну й об'єктивну інформацію учням про різні культури, народи та їх спосіб життя. Тому педагогу, який проводить

урок історії в полікультурному середовищі, слід користуватися під час підготовки до занять і пропонувати використовувати учневі історичні джерела, які відповідають таким вимогам:

- джерела в яких дотримано фактологічну точність – це стосується також карт, ілюстрацій;
- джерела, у яких подано розмаїття народів світу або у вигляді окремих характеристик, або опису образу тієї чи іншої культури в цілому; у свою чергу, відкидаються ті з них, у яких культурні групи або індивідуальні фігури подано стереотипно;
- джерела, у яких терміни й поняття вживаються з обережністю і які є постулатом неможливості оцінювати цілий народ, як, наприклад, «дитячий» або «звірячий»;
- джерела, які дають учням якомога повнішу інформацію про розмаїття культур і суспільств, демонструючи їх ефективність, досягнення в різних галузях і в минулому, і в майбутньому;
- джерела, які рівною мірою можуть бути використані в будь-якій аудиторії – і тій, що складається із представників домінуючої культури, і тій, що утворена із представників меншин;
- джерела, у яких представники меншин зображені об'єктивно та з дотриманням коректності.

При організації роботи учнів з історичними джерелами важливо демонструвати, що існують плюралістичні інтерпретації історії, які залежать від тієї обставини, що люди сприймають історію по-різному. Це сприйняття залежить від цінностей тієї

суспільної верстви, до якої вони належать, або тієї політичної, професійної, вікової та етнічної групи, з якою вони себе ідентифікують.

У роботі з історичними джерелами варто застосовувати також принцип мультиперспективності історичного процесу. Застосовуючи цей принцип в організації роботи учнів з історичними джерелами акцент варто робити на формуванні таких умінь: уміння аналізувати різні джерела, урахувати їх особливості, здобуваючи інформацію; уміння точно формулювати змістовні запитання й, відповідаючи на них, робити коректні та зважені умовиводи; уміння чітко і переконливо висловлювати свої думки в усній та письмовій формі, оцінювати думки інших, виявляти розбіжності в різних судженнях, позиціях; уміння помічати дезінформацію й прояви упередженості в судженнях і не піддаватися впливу тенденційної інформації.

Документи мають бути багатоаспектними, багато ракурсними та інтегративними; їх має доповнювати певна, логічно й процесуально зумовлена послідовність запитань. Документ повинен надавати можливість учню аналізувати й тлумачити різні чи протилежні точки зору на події; з позицій різних етнічних, політичних та ідеологічних груп; із різних перспектив – національної, сусідніх держав тощо. Кожен вдало підібраний документ дозволить продемонструвати, з одного боку, подібність між нами і людьми давніх епох, а з іншого – значні відмінності між хронологічно близькими поколіннями.

Загальна схема питань, що дозволять аналізувати історичний

документ виходячи з принципу мультиперспективності, є така:

1. Звідки взято уривок та до якого виду писемних історичних джерел він належить?

2. Коли та де його створено? На теренах яких історико-географічних регіонів України та сусідніх держав відбулися описані події?

3. Хто є автором документа? Чи можна за текстом документа встановити, до якої суспільної чи етнічної групи належить автор?

4. Якими були ймовірні обставини створення джерела? З якою метою його було створено? Звідки автор міг знати про описані події?

5. Як автор ставиться до подій, описаних ним у джерелі? Чим можна пояснити таке ставлення? Чи визначає етнічна належність автора його погляди на описувані події?

6. У чому виявилася цінність цього історичного джерела саме для Вас? [5].

Висновки. Таким чином, організація уроку історії в полікультурному середовищі повинна забезпечувати можливість для учнів досліджувати різні ідентичності, культури й цінності, формувати толерантне ставлення особистості до проявів багатокультурності й різноматності соціуму. Це потребує гнучкої системи впровадження інновацій у зміст та методику навчання історії, систему післядипломної освіти педагогічних кадрів, створення практичних керівництв, рекомендацій урахування аспектів полікультурності суспільства в навчанні історії.

Література

1. Аркусінська А. Міжкультурна освіта : poradnik dla vchitelja / Аркусінська А., Александрович П., Варгула К. – Варшава, 2004. – 176 с.
2. Багатокультурність і освіта. Перспективи запровадження засад

МЕТОДИКА. ДОСВІД

полікультурності в системі середньої освіти України: аналітичний огляд та рекомендації / За ред. О. Грищенко. – К. : УІЦК, 2001. – 55 с.

3. Вербицька П. Нові підходи до шкільної історичної освіти в умовах багатокультурного суспільства / П. Вербицька // *Нова Доба*. – 2008. – № 1–4. – 92 с.

4. Виховуємо людину і громадянина: навчально-методичний посібник / Авт.-упоряд. : С. Буров, О. Войтенко, І. Костюк. – Дрогобич, 2006. – 127 с.

5. Власов В. Засади мультиперспективності в роботі з писемними джерелами в сучасному підручнику історії / В. Власов // *Історія України*. – 2010. – № 19. – С. 6–8.

6. Гончаренко Л. А. Розвиток полікультурної компетентності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів: навчальний посібник / Гончаренко Л. А., Зубко А. М., Кузьменко В. В.; за ред. В. В. Кузьменка. – Херсон: РІПО, 2007. – 176 с.

7. Гуренко О. І. Полікультурна освіта в Україні: до сутності поняття / О. І. Гуренко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vuzlib.com/content/view/160/84/>

8. Кендзьор П. І. Полікультурне виховання особистості засобами історичної освіти / П. І. Кендзьор // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/PORTAL/Soc_Gum/Pfto/2010_9/files/pd910_14.pdf

9. Полікультурника: як організувати виховання міжкультурної толерантності у школі та позашкільній діяльності: навчально-методичний посібник / Авт.-упоряд. : Ленчовська А., Крейдерман К., Грінберг М.. – К. : ТОВ «Майстерня книги», 2010. – 344 с.

10. Релігійна багатоманітність та міжкультурна освіта: посібник для школи / За ред. Д. Кіста [пер. з англ.]. – Львів: ЗУКЦ, 2008. – 160 с.

11. Рей М. Дискусійні питання політики полікультурної освіти, тренування і навчання / М. Рей. – Львів, 2008. – 23 с.

12. Сотниченко В. Виховання толерантності на уроках історії / В. Сотниченко // *Історія в школах України*. – 2000. – № 2. – С. 31–36.